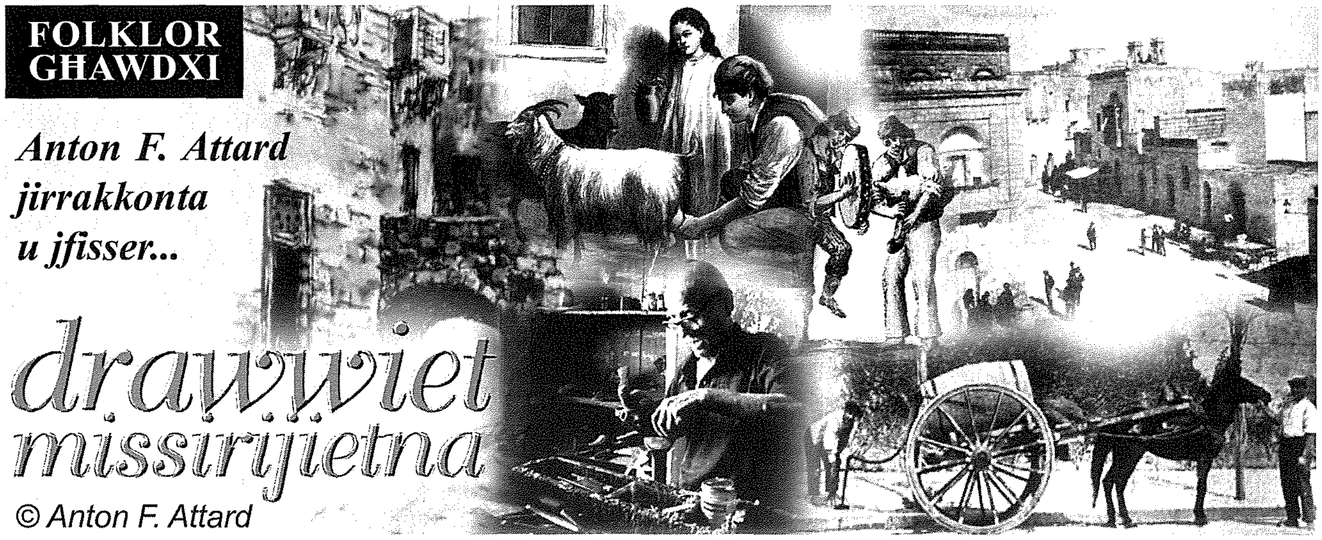

IS-SNAJJA' QODMA F'GĦAWDEX

(Is-Sbatax-il Parti)

IL-PRODUZZJONI TA' L-ILMA ŻAHAR

L-ilma żahar huwa l-essenza taż-żahar tal-larinġ morr jew larinġ tal-bakkaljaw. Ix-Xagħra f'bosta nħawi kien hemm ġonna b'ħafna siġar tal-laring tal-bakkaljaw. Għalhekk f'Għawdex l-ilma żahar kien isir fir-raħal tax-Xagħra, u meta kien fl-aqwa tiegħu ġie li kien hemm xi sitt familji jagħmluh. Ta' min isemmi lil Ġużepp u Fortun Sultana, tan-Naħrik, mix-Xagħra, li kienu magħrufa għal dan ix-xogħol. Ġużepp, billi kien miżżewweġ l-Għasri, kien jaħdem f'dan ir-raħal. Illum għandu mnejn baqa' waħda biss. M'hix ħaġa ħafifa li tagħmel dan ix-xogħol għax biex isir irid ħafna ħin, paċenzja, attenzjoni u sa ċertu punt tbatija.

Il-larinġ qares jew tal-bakkaljaw

Iż-żahar li minnu jagħmlu l-ilma żahar kien jittieħed mis-siġar tal-larinġ qares li ħafna nies jgħidulu 'larinġ tal-bakkaljaw'. In-nies tax-Xagħra kienu jaqtgħu xkejjer sħaħ minnu biex jeħduh lil dak li jagħmel l-ilma żahar.

Skond Victor J. Galea s-siġar tal-larinġ qares ix-Xagħra kont issibhom tal-Qaċċa fejn hemm il-għajn, l-Egħjun, Ta' Gajdoru u Għajn Qamar. Ir-Ramla kien hemm fuq iż-żewġ naħat, anki fl-irdum tan-Nadur. Siġar għoljin kienu jinsabu wkoll il-Pergla. Fl-inħawi tas-Sruġ kien hemm il-larinġ qares fil-ġnien ta' Ċensa l-Melleħija. Dan il-ġnien kien jinsab taħt it-Triq ta' Għajn Futni ftit wara li tħalli t-Triq tas-Sruġ. Għandi nifhem li ħafna siġar tal-laring tal-bakkaljaw kienu jinsabu wkoll fl-inħawi tan-Nadur u tal-Qala u anki f'xi ġonna r-Rabat u x-Xewkija.

Iż-żahar kien jinxtara ta' kull sena mingħand is-sidien tal-ġonna u dawk il-bdiewa li kellhom is-siġar tal-larinġ tal-bakkaljaw. Fis-sekli 17 u 18, l-*Universitas* ta' Għawdex, li kienet il-Gvern Lokali tal-gżira, kienet tbigħ il-permess sabiex jinħadem l-ilma żahar lil min iħallas l-aktar. Imbagħad dan kien iqabblu lil nies oħra bl-iskop li jaqla' xi ħaġa. Infatti, il-Gvern għadu sa llum jikkontrolla x-xogħol ta' l-ilma żahar billi mhux biss jagħti l-permess meħtieġ, imma billi jżomm ukoll minn sena għal oħra fil-għassa tal-pulizija tar-raħal il-lampik li bih isir l-ilma żahar wara li jgħaddi l-istaġun taż-żahar. (Ara *Soċjetà Mużikali S. Margerita V.M. 2008*, p. 25).

Kif jinġabar iż-żahar

L-ilma żahar isir miż-żahar jew fjuri tal-larinġ tal-bakkaljaw. L-aħjar żahar biex jinħadem irid ikun dak li jkun se jiftaħ. Jekk ikun fetaħ jew waqa' ma jkunx tajjeb. Għalhekk dan ix-xogħol irid isir fir-rebbiegħa fix-xhur ta' Marzu, April u Mejju, meta s-siġar jimtlew biż-żahar. Issa hemm żewġ xorta ta' ilma żahar, dak li jsir miż-żahar biss, u dak li jsir biż-żahar u bil-weraq tal-larinġ tal-bakkaljaw. Iż-żahar jaqtgħuh dawk il-ġenniena jew bdiewa li jkollhom is-siġar tal-larinġ tal-bakkaljaw. Tan-Naħrik kienu jqabbdu kemm nisa u tfajliet isibu, kemm il-Għasri kif ukoll ix-Xagħra, biex igħinuhom jaqtgħu ż-żahar mis-siġar ix-Xagħra. Jekk ma jinħadimx mill-ewwel, iż-żahar irid jinfirex fuq xkejjer apposta biex ma jisħonx għax inkella jeħżien u jbiddel it-togħma.

Il-lampik

Il-għodda li biha jsir l-ilma żahar tissejjaħ "Lampik", u billi bil-lampik tista' tagħmel l-ispirti, dan l-apparat f'Għawdex jinżamm għand il-pulizija u jingħata biss fix-xhur imsemmija lil min ikollu l-permess jaħdem l-ilma żahar. Minn żmien għal żmien il-pulizija kienet tmur tispezzjona biex tara t-tali lampik hux qiegħed isir użu tajjeb minnu u ġieli qabdet nies li jabbużaw billi jkunu jipproduċu spirti oħra wkoll minbarra l-ilma żahar. Xi drabi l-pulizija kienet saħansitra tistabbilixxi l-ġranet li fihom kellu jintuża l-lampik, eżempju t-Tnejn, l-Erbgħa u l-Ġimgħa. Wara x-xogħol, għall-aħħar ta' Mejju, irid jittieħed lura l-għassa tal-pulizija.

Kif isir l-ilma żahar

Qabel xejn, biex isir ix-xogħol, iż-żahar u l-ilma jridu jitkejlu sewwa ħalli l-lampik la jfur u lanqas jinxef u jinħaraq

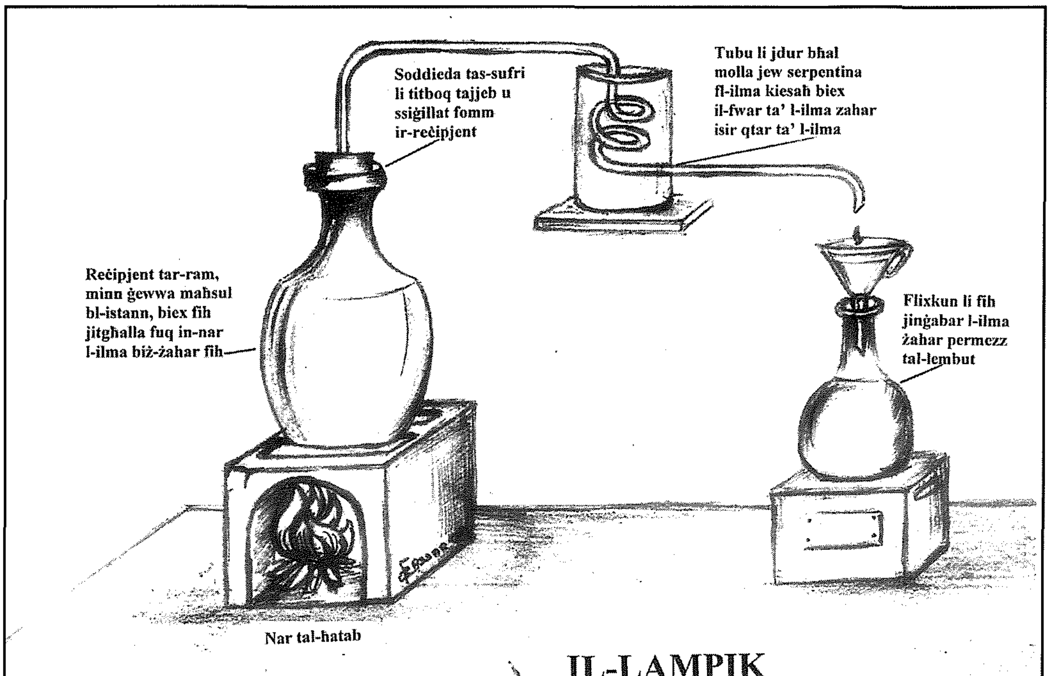

IL-LAMPIK

għax inkella ssir il-ħsara u trid ħafna xogħol biex terġa' ġġib kollox f'postu. Għalhekk, qisu ma' kull wiżintejn żahar, jitfgħu żewġ fliexken tat-terz u pinta jew ta' l-inbid u xi ftit iżjed. Imbagħad jitfgħu kollox fil-lampik li jkun bħal kaldarun, taħt wiesa' u fuq dejjaq. Imbagħad isaħħnuh bin-nar tal-ħatab. Issa n-nar trid toqgħod miegħu biex la jnin iżżejjed u lanqas iħaġġeġ u jagħmel il-ħsara. Xħin il-lampik jagħli, jpoġġulu kappell, li jkun mimli bl-ilma kiesaħ b'kanna għaddejja minn ġo fih, biex il-fwar jiksaħ u jqattar minn ġoż-żennuna. Dak it-taqtir ikun ilma żahar. Qabel ma jibdew jimlew l-ilma żahar, il-flixkun jaħsluh tajjeb u fl-aħħar ilaħalħuh bi ftit ilma żahar minn ta' qabel biex ikollu dik ir-riħa. Fix-xogħol ta' l-ilma żahar l-indafa hija importanti ħafna għax inkella jista' jmurlek jew jeħżien u ma jibqax tajjeb.

Meta l-ilma tal-kappell jisħon, jerġgħu jibdluh, biex ikessaħ aħjar. L-ilma żahar mill-fliexken tal-*whiskey* jinġabar fi tramiġġjani kbar tal-ħġieġ u jħalluh joqgħod għal xi erba' xhur biex jitjieb iżjed. Wara li jitjieb u jkun wasal għall-bejgħ, jerġgħu jimlewh fil-fliexken tat-terz u pinta jew tal-*whiskey*. Kull darba qabel jimlew flixkun ġdid bl-ilma żahar, l-ewwel jaħsluh tajjeb u jlaħalħu bi ftit ilma żahar minn ta' qabel biex jieħu dik ir-riħa u jibqa' tajjeb. Jekk l-ilma żahar imurlek minħabba n-nuqqas ta' ndafa, ikollok tarmih. Il-fliexken li jkunu għall-bejgħ jiġu ssiġillati tajjeb b'tapp u bix-xema'.

Għalfejn jintuża

Dari l-ilma żahar kien jinbiegħ ħafna għax tajjeb mhux ftit għas-saħħa, għal min ikun ibati bl-istonku jew bl-uġigħ ta' żaqq, u jużawh anki fix-xogħol tal-ħelu. Xi ħwienet tal-kafè, bħalma kien il-*Ginevra Bar* tat-Tokk, kienu magħrufa għall-kafè bl-ilma żahar li jagħmlu. Hemm min jużah billi jieħu xi żewġ kuċċarini tal-misħun bi ftit zokkor, għax inkella jtiegħem morr. L-ilma żahar jista' jintuża wkoll billi wieħed jagħmel ftit taqtir fil-kafè li b'hekk jieħu togħma bnina u tfuħ li tinżillek għasel.

L-ilma żahar dari, jiġifieri fl-ewwel nofs tas-seklu XX, kien jinbiegħ bi ftit xelini (xelin = 5c jew 12-il ewroċenteżmu), skond kemm ikun kbir il-flixkun. Tista' tgħid li kull familja kien ikollha flixkun id-dar.

(Ħajr lil Toni Calleja ta' l-Għasri taż-żidiet li għamilli mal-kitba oriġinali. L-istampa hija ta' Frankie Cassar, Victoria).

RAYMOND CEFAI
TAL-KELBA LTD.
• BUILDING CONTRACTOR
• CRANE &
GENERATOR HIRE
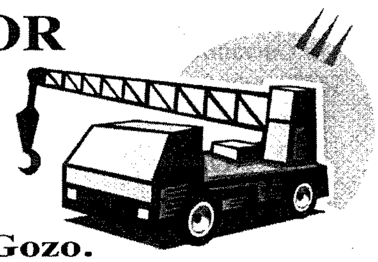
"RayRita", Triq it-Tempju, Qala, Gozo.
Tel: 2155 7847, 2156 2532 Mob: 9949 3169